

V. Освітнянська та культурно-мистецька еліта України

Ніна Авер'янова

Василь Кричевський як представник української мистецької еліти

Показано внесок Василя Кричевського як представника мистецької еліти в художню скарбницю України. Підкреслено значення його творчості для збагачення та оновлення національних традицій у мистецтві.

The contribution of Vasyl Krychevskyy as the representative of artistic elite into art treasury of Ukraine is shown. The role of his creative work for enrichment and renewal of the national art traditions are underlined.

Еліта – це особлива група людей, яка завдяки своєму інтелекту, нестандартності мислення і неординарності дій, завдяки своєму культурно-духовному розвитку і високим моральним якостям, стає «обраною» у різних сферах суспільного життя (політиці, мистецтві, науці, бізнесі, спорті). Мистецька еліта завжди посідала вагоме місце в середовищі національної та духовної еліти українського народу. Розвиток творчої активності мистецької еліти визначається характерними культурно-історичними ознаками та панівним для кожної доби світосприйманням. Водночас мистецька еліта на основі власного художнього досвіду, світогляду, естетичних поглядів та ідеалів усвідомлює зміст і дух культурно-мистецьких потреб суспільства, його окремих груп і надає цим потребам художньої форми. Мистецька еліта здатна до активної творчої й громадської діяльності, що втілена в конкретних результатах. Практична діяльність мистецької еліти спрямована на продукування різноманітних творів мистецтва, художніх образів, естетичних ідей, концепцій, поглядів, художніх смаків, мистецьких стилів, що мають своє змістовне, ідейне, смислове й ціннісне наповнення. Мистецьку еліту характеризують такі риси, як емоційно-почуттєва сфера, обдарованість, талант, художнє сприйняття світу, художня освіта, мотивація й активність мистецької діяльності, характер мислення, креативна активність, професійна компетентність. Цілком зрозуміло, що професійна і творча діяльність її представників має поважний вплив на світоглядні трансформації в суспільстві [1].

Безсумнівно, що Василя Григоровича Кричевського (1872–1952) можна зарахувати до представників української мистецької еліти. З його ім'ям уособлюється драматизм розвитку вітчизняної культури радянської доби. Він, що досяг значних успіхів у мистецтві, один із новаторів української архітектури, творчість якого мала вплив і продовження у культурі України впродовж ХХ ст., став свідком знищення багатьох своїх художніх робіт і проєктів та змушений був прожити в еміграції – у далекому Каракасі (Венесуела). На думку професора Дем'яна Горняткевича, «...його багатогранну мистецьку діяльність і його великі заслуги на широкому полі нашого культурного життя можна назвати без якого-небудь перебільшення новітнім ренесансом українського мистецтва» [3, с. 18].

З дитячих років, проживаючи на Слобожанщині з її козацькими традиціями, Василь Кричевський вбирав у себе духовні надбання української народної естетики. Навчався в Залізнично-технічному училищі в Харкові, на той час престижному навчальному закладі, адже в Російській імперії активно розбудовувалася залізниця. В цьому закладі, окрім

основних дисциплін, таких, як математика, фізика, технологія металів та ін., викладали на належному професійному рівні малювання й креслення. Після закінчення Залізнично-технічного училища Василь Кричевський став архітектурним креслярем при Харківській міській управі, де виконував і нескладні проєкти. Працював у інженера й архітектора Сергія Загоскіна, який водночас опікувався молодим митцем і в якого Василь Кричевський пройшов справжній вишкіл у галузі архітектурної освіти. Саме у Сергія Загоскіна молодий художник виконав свої перші творчі архітектурні проєкти.

Коло наукових знань Василя Кричевського розширилося на публічних лекціях з історії України й мистецтва, етнографії та народного мистецтва, які він відвідував у Харківському університеті. Слухав лекції істориків Дмитра Багалія й Івана Міллера, природознавця Андрія Краснова, мистецтвознавця Єгора Редіна, етнографа і фольклориста Миколи Сумцова. У подальшому перейшов до майстерні Олексія Бекетова, талановитого архітектора з великим досвідом роботи. В нього Кричевський спеціалізувався з художнього оформлення будівель, проєктування фасадів та інтер'єрів. Відсутність художньої й інженерної освіти в великих центрах Російської імперії – Москви й Петербурга – сприяли тому, що майбутній митець знайшов «свою українську дорогу» [9, с. 6]. Водночас Василь Кричевський почав збирати твори народного мистецтва, вивчав пам'ятки української національної культури, брав активну участь у художніх виставках Харкова і Києва. Аквапельні пейзажні твори майстра відрізнялися широкою колористичною палітрою і професійною технікою виконання. Вони були оригінальними і самобутніми, проте не поступалися працям таких відомих на той час майстрів українського живопису, як Сергій Васильківський, Петро Левченко, Олександр Мурашко та ін., що мали спеціальну художню освіту й навчалися у Петербурзькій академії мистецтв.

Слід зазначити, що той період в історії України, коли Василь Кричевський ступив на шлях творчості, характеризувався прогресивними соціально-економічними і суспільно-політичними змінами. Зазначені трансформації в соціумі сприяли піднесенню в галузі художньої культури. Для самоствердження українського мистецтва та визнання його самобутності й окремішності вченими здійснювалося періодизація історії мистецтв України. Дослідники прагнули визначити специфічні риси національного стилю в усіх видах українського мистецтва, зокрема, в архітектурі, живописі, графіці, декоративному мистецтві, що несло в собі не лише естетичний, а й ідейний сенс. Обґрунтування українського стилю в мистецтві здійснювалося на міцній науковій основі,

завдяки зусиллям археологічних організацій, установ та науковців-археологів. Це поставало засобом збереження національно-культурної ідентичності українства, адже доводило його окремих і самобутній шлях в історії. Серед таких відомих вчених, як Микола Біляшівський, Василь Горленко, Олександр Лазаревський, Георгій Лукомський, Вадим Модзалевський, Олексій Новицький, Григорій Павлуцький, Микола Петров, Микола Сумцов, Костянтин Широцький, брати Вадим і Данило Щербаківські, що зробили значний внесок у справу дослідження української художньої спадщини, почесне місце зайняв і Василь Кричевський. Він «...незвичайно багато збирав, зарисовував і занотовував українських матеріалів, особливо хат, вітряків, пейзажів і був першорядним знавцем полтавського й харківського народного мистецтва» [10, с. 143].

Тому не дивно, що в 1902 р. Василь Кричевський, дізнавшись про конкурс на проект будинку Полтавського губернского земства (нині використовується як Полтавський краєзнавчий музей), підтримав пропозицію побудови його в українському стилі. Звичайно, це спричинило протистояння між представниками української культури, з одного боку, й російської, з іншого. Питання щодо існування українського стилю в архітектурі було навіть винесено на сторінки преси. Зрозуміло, що російські наукові часописи відкидали таку можливість, а дослідники української спадщини, що ґрунтовно її вивчали, переконливо доводили протилежне. Поняття «український стиль» в мистецтві обґрунтовувалось діячами культури, як щось «своє» й специфічне в українській мистецькій традиції, таким чином, український стиль забезпечував тяглість у мистецтві й доводив його своєрідність.

На конкурс з побудови будинку Полтавського губернского земства, який відбувся у червні 1903 р., було подано п'ять проектів, виконаних у різних художніх стилях. Серед них був і проект відомого на той час архітектора Івана Жолтовського, у подальшому академіка архітектури. Однак журі надало перевагу проекту Василя Кричевського «десятьма голосами проти одного» [3, с. 33]. Важливо те, що він «синтезував у Полтавському земстві найцінніші й найкращі елементи, які виплекали досі в своїх зразках справжні творці українського народного стилю» [3, с. 36]. Практика, яку Василь Кричевський пройшов в архітекторів Сергія Загоскіна та Олексія Бекетова, його постійна самоосвіта й професійне вдосконалення, а також велике бажання творити українське мистецтво сприяли тому, що митець виграв конкурс, не дивлячись на жорсткі протистояння російських митців і чиновників. Проте Василь Кричевський український народний стиль намагався подати відповідно до потреб нового часу, до вимог нових технологій. Валентина Рубан-Кравченко підкреслює, що «навіть застосування традиційного для України будівельного матеріалу – глини – було переосмислене Кричевським із сучасних позицій, із врахуванням європейського досвіду» [8, с. 128]. Для цього він вивчав роботу майстрів в Опішні (містечко в Полтавській області, де упродовж століть інтенсивно розвивалося гончарство і де були відомі майстри-цеглярі), а також для ознайомлення з європейськими досягненнями в галузі кераміки відвідав керамічні заводи Відня, Варшави і Кракова.

Для багатьох дослідників української спадщини побудова будинку Полтавського губернского земства стала поштовхом для ґрунтовного вивчення народної архітектури, як давніх церков, так і цивільних споруд. У подальшому утворилася ціла плеяда архітекторів – Микола Даміловський, Дмитро

Дяченко, Костянтин Жуков, Олександр Лушпинський, Віктор Троценко та ін., які в своїх спорудах продовжували розвивати український стиль, наприклад, впроваджуючи стилізовані прийоми народної дерев'яної архітектури та ін. У своїй творчості Василь Кричевський постійно звертався до народного мистецтва, яке для нього було гарантом збереження національної культури та її міцним автентичним підґрунтям. Збираючи й вивчаючи селянські керамічні вироби, старі килими й вишивки, предмети народного побуту, художник відчував і бачив у них високі мистецькі цінності. Вадим Щербаківський у своїх спогадах зазначав: «В домі Грушевського, під дахом, він мав свій власний музей. Це була велика кімната в усю ширину дому і дуже довга, мабуть, не менше 15 метр. в довжину... В цьому музеї містилося більше двохсот килимів, зложених у шафи, більше 250 шт. керамічних речей, головно мисок... Тільки треба сказати, що всі ці речі були надзвичайної вартості» [9, с. 16].

Таким чином, Василь Кричевський, з одного боку, опираючись на народну естетику, а з іншого, – на найкращі тогочасні професійні мистецькі твори постав в українському мистецтві як новатор. Це дало змогу збагатити національну мистецьку традицію та розвивати свій український стиль.

Талант Василя Кричевського проявився і в графіці. Він один із перших звернувся до мотивів українських стародруків, але знову ж таки, намагаючись відродити славні традиції старої української графіки XVII–XVIII ст., художник виробив свій власний стиль, що відповідав сучасним запитам доби. Так були оформлені «Ілюстрована історія України», «Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віках», «Наша політика» Михайла Грушевського, що дало початок новому стилю в графічному оформленні української книги. «Через геометричну стилізацію він наближав традиційні й нові пластичні мотиви до сучасного звучання» [5, с. 67]. Художник на прохання Вадима Щербаківського до задуманого ним видання «Українське мистецтво» створив 28 обгорток. Окрім цього, «шедевром книжкової графіки, який без сумніву можна віднести до стилю Art Deco, стала обкладинка В. Кричевського до роману Ю. Яновського «Майстер корабля» (Х., 1928)» [5, с. 68], – зауважує Ольга Лагутенко.

Попри створення архітектурних проектів, ілюстрацій до книжок, акварельних і олійних картин, митець займався громадською діяльністю – організовував художні виставки українського народного мистецтва, а в буремні роки революції, як патріот і українець з високою національною самосвідомістю, розбудовував Українську державу: створив великий і малий державні герби України, грошові знаки для Центральної Ради, велику й малу печатки, був одним із засновників Української академії мистецтв. Заснування в 1917 р. академії мистецтв важко переоцінити, це було важливою віхою в розвитку української художньої освіти. Адже тепер митці могли навчатися на рідній землі й творити тут свою національну культуру, бо відсутність в Україні вищого навчального мистецького закладу призводила до того, що багато художників змушені були від'їжджати за кордон на навчання, а потім не поверталися.

Сучасні дослідники відзначають і вагомий внесок Василя Кричевського у розвиток кінодекораторського мистецтва. Як відомо, в 1926 р. його було запрошено консультантом до новоствореної кінофабрики в м. Одеса. Художник зважився прийти в кіно, на той час нову сферу мистецької діяльності, й тут зміг сказати своє вагоме слово. Працював над виконанням складних декорацій до низки фільмів «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило», «Борислав сміється», «Звенигора»,

«Назар Стодоля», «Кармелюк» та ін., де репрезентував свої знання з історії й етнографії. Митець не боявся відходити від загальноприйнятих методів декоративного оформлення фільмів і впроваджувати свою методику. Спрямованість художника на експеримент і новизну сприяла тісній творчій співпраці з Олександром Довженком. У подальшому талант Василя Кричевського розкрився у першій кольоровій картині «Сорочинський ярмарок» (1939 р.) за однойменним твором Миколи Гоголя. В оформленні декорацій до цього фільму Кричевський використовував національні кольори, поєднував жовтий і блакитний, що «викликало нарікання поборників «інтернаціоналізму»: через політичні асоціації декорації було перероблено» [6, с. 19].

За радянських часів Василь Кричевський продовжував свою роботу в напрямку розвитку українського стилю в мистецтві. Йому належить авторство цілої низки визначних національно-своєрідних споруд, серед них будинок музею Тараса Шевченка на Чернечій горі у Каневі (у співавторстві з архітектором-художником Петром Костирком). У 1938 р., не дивлячись на «боротьбу з буржуазним націоналізмом», художній журнал «Малярство і скульптура» Органу Управління в справах мистецтв при Раднаркомі УРСР та оргкомітету Спілки радянських художників України опублікував статтю, в якій щодо оформлення Музею Тараса Шевченка в Каневі зазначалося: «Дуже багато оздоблена внутрішня архітектура: колір і малюнок орнаменту залу скомпоновано на основі аналізу мотивів українського народного орнаменту; тут, безумовно, позначилася рука такого видатного знавця українського народного орнаменту, яким є В. Г. Кричевський. По суті ми ще ніде не маємо такого багатого синтезу в сполученні народного орнаменту й народної архітектури, який застосовано в цьому музеї. Тому не дивно, що наша архітектурна громадськість дуже високо оцінює споруду музею» [7, с. 5].

Окрім багатогранної творчої діяльності, Василь Кричевський знаходив час для відстоювання і захисту пам'яток української культури.

Попри життєві труднощі й негаразди творчість Василя Кричевського була поцінована – йому було присуджено науковий ступінь доктора мистецтвознавства (1939 р.) та присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв (1940 р.).

У кінці 1943 р. Василь Кричевський з сім'єю виїхав до Львова, де йому моральну і матеріальну підтримку надавав митрополит Андрей Шептицький. Рятуючись від переслідувань радянської влади, родина Кричевських навесні 1944 р. змушена була від'їжджати далі на Захід, шлях проходив через Чехословаччину, Австрію, Німеччину. Влітку 1945 р. Василь Кричевський з сім'єю перебрався до Парижа, де оселився у свого старшого сина Миколи Кричевського, а потім переїхав з дружиною до родового маєтку друга Миколи – французького драматурга і мистецького критика Шарля де Пейре-Шапої [8, с. 483]. Тут Василь Кричевський мав можливість багато працювати, він писав полотна, займався оформленням книг, що давало певні кошти на прожиття. Визнанням його праці й таланту українською громадою стало одностороннє обрання митця почесним дійсним членом Української вільної академії наук на з'їзді українських науковців-емігрантів в Аугсбурзі (Німеччина). Художник постійно цікавився культурно-мистецьким життям українців в еміграції, виконував роботи на українську тематику – ілюстрації до історичного роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада»; до альманаху «Українське мистецтво»,

що був виданий у Мюнхені 1947 р., написав рецензію; до конкурсу, оголошеного українською православною громадою в Канаді, створив проект церкви у Вінніпезі.

Кінцевою точкою довгої й виснажливої мандрівки став Каракас у Венесуелі (навесні 1948 р.). Каракас означає «місто червоних дахів», таким воно й було – живописним, тихим з невисокими будинками з червоними дахами, проте зовсім не влаштованим [8, с. 491]. Василь Кричевський, не дивлячись на свій поважний вік, матеріальні труднощі та побутову невлаштованість, багато малював. В Каракасі митець не забував, що він родом з України й тут продовжував свою творчу діяльність щодо розвитку українського мистецтва – ним було підготовлено до видання етнографічно-архітектурний альбом, який відображав національні особливості українських хат [2, с. 26]; на замовлення українців з Німеччини створив обкладинку до журналу «Українське мистецтво». Перебуваючи на чужині, митець експонував свої полотна на міжнародних виставках у Парижі, Нью-Йорку, Лос-Анджелесі та в ін. великих містах світу; виставляв свої роботи й на венесуельських художніх виставках. Навіть в останні роки свого життя Василь Кричевський не втрачав енергійності й завзятості, не полишав художньої практики та не переживав «душевної депресії» [3, с. 54]. Майстер створив обкладинки до «Українського православного календаря» на 1952 і 1953 рр., виконував ілюстрації до повістей Миколи Гоголя.

Усі представники родини Кричевських, щедро обдаровані художнім талантом, працювали задля розвитку і популяризації українського мистецтва. Так, Федір Кричевський, рідний брат Василя, живописець і заслужений діяч мистецтв УРСР, був серед засновників Української академії мистецтв, викладав у Київському художньому інституті. Дружина Василя Кричевського також робила посильний внесок у розвиток українського мистецтва. Адже відомо, що вона мала рукопис – монографію про «староукраїнське скляне виробництво з унікальним ілюстраційним матеріалом» [3, с. 19]. Він, на жаль, був втрачений у 1943 р. під час еміграції на Захід. Варто згадати також синів Василя Кричевського: Миколу – відомого аквареліста, графіка і художника театру, Василя – живописця, графіка, художника кіно. Відомою діячкою української культури була також онука Василя Кричевського, Катерина (1926 р. народження), яка продовжувала справу батька й діда. Освіту вона здобула в художній промисловій школі Праги й Гейдельберзькому університеті в Німеччині. Брала участь у багатьох мистецьких виставках США й Канади [4, с. 135], а з 1993 р. експонувалася в Україні. У своїй творчості художниця неодноразово зверталася до української тематики. До свого 80-річчя вона написала книгу «Мої спогади», яку було видано з ілюстраціями родини Кричевських. «Та де б не жили, і де б не працювали Кричевські, вони скрізь залишалися національними майстрами, глибоко закоріненими в українські художні традиції, а їхня творчість яскраво втілює шляхи українського мистецтва у XX столітті» [8, с. 14]. Саме завдячуючи родині великого митця до України в 2003 р. повернулося понад 300 його художніх творів [5, с. 64].

Отже, Василь Кричевський зреалізував себе у багатьох видах мистецтва – в архітектурі, живописі, графіці, декоративно-прикладному мистецтві, театрі, кіно. З його ім'ям пов'язане започаткування самобутньої національної течії в мистецтві, створення українського стилю, який базувався на професійному знанні народного мистецтва та модерних здобутках доби. Художні твори Василя Кричевського стали

взірцем і джерелом натхнення для багатьох поколінь митців. На сьогодні живописні роботи художника знаходяться в багатьох музеях і галереях Києва, Харкова, Львова, Петербурга, Москви, Кракова, Парижа, Відня, Берліна, Нью-Йорка й ін. містах Європи й Америки, що підтверджує його талант і високий професійний рівень. До останніх днів свого життя Василь Кричевський залишався українським митцем і працював для розбудови національної культури.

1. *Авер'янова Н.* Українська мистецька еліта в цивілізаційному поступі українства / Ніна Авер'янова // Українознавчий альманах. – 2012. – Випуск 8. – С. 134–137. 2. *Блакитний Є.* Кричевські. II. Василь Кричевський / Євген Блакитний // Образотворче мистецтво. – 1999. – № 3–4. – С. 23–26. 3. *Горняткевич Д.* Українські мистці в автобіографіях / Проф. Дам'ян Горняткевич. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1958. – 79 с. 4. Книга мистців. Перша зустріч українських мистців Канади й Америки з грома-

дянством. – Торонто, 1954. – 312 с. 5. *Лагутенко О.* Трикутник-виноград (Василь Кричевський) / Ольга Лагутенко // Музейний провулок. – 2004. – № 1. – С. 64–69. 6. *Пашкова О.* Дизайнерський стиль В. Г. Кричевського (український кінематограф 1920–1930-тих років) / Ольга Пашкова // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – 2011. – Вип. 9. – С. 12–20. 7. *Радіонов Г.* Музей Т. Г. Шевченка в Каневі / Г. Радіонов // Малярство і скульптура. – 1938. – № 3 (березень). – С. 4–6. 8. *Рубан-Кравченко В.* Мистецькі роди України. Кричевські і українська художня культура ХХ століття. Ч. 1. Василь Кричевський / Валентина Рубан-Кравченко. – К.: Криниця, 2004. – 704 с., іл. 9. *Щербаківський В.* Пам'яті Василя Григоровича Кричевського / Проф. Вадим Щербаківський. – Лондон: Накладом української видавничої спілки, 1954. – 56 с. 10. *Щербаківський В.* Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / Упоряд., вст. ст. В. Ульяновського; додатки П. Герчанівської, В. Ульяновського. – К.: Либідь, 1995. – 288 с.

Тетяна Антонюк

Університетська еліта у забезпеченні міжнародної інтеграції національної системи вищої освіти України

Роль і значення університетської еліти у забезпеченні інтеграції національної вищої школи у міжнародне освітнє товариство є визначальною. Підтвердженням цього є практичний досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка у розвитку міжнародної складової життєдіяльності вишу.

The role and value of the university elite in providing of integration of the national higher school system into international educational society are analyzed. The experience of the development of international cooperation of Taras Shevchenko National University of Kyiv confirms it.

Приєднання до Болонського процесу вимагає від національної системи вищої освіти підвищення якості освітніх послуг, пріоритетного розвитку університетської науки. Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної вищої освіти та входження в світовий освітній простір є незаперечною потребою в умовах глобалізації. Успіх реформування університетів значною мірою залежить від активізації міжнародної компоненти в їх діяльності. Активна міжнародна співпраця, водночас, залежить від якісного кадрового потенціалу вишів, здатності керівництва і професорсько-викладацького складу плідно співпрацювати з закордонними вишами, брати участь у реалізації міжнародних наукових і освітніх проектів і програм. Університетська еліта провідних українських вишів здатна забезпечити інноваційний поступ конкретного вишу і системи освіти в цілому, поширювати позитивний імідж України в світі і забезпечувати високоякісну підготовку фахівців для вітчизняної та світової економіки.

У статті ставиться мета з'ясувати роль і значення еліти ВНЗ у підготовці висококваліфікованих фахівців, створенні привабливого іміджу для системи вищої освіти України та забезпеченні інтеграції в міжнародний освітній простір. Висвітлити досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка, як показовий для вищих навчальних закладів України.

Еліта (від французького elite – краще, добірне, від латинського eligo – вибираю) – це найкращі представники суспільства, або його частини; група професіоналів [18, с. 164]. Університетська еліта, або еліта вищих навчальних закладів – це, відповідно, професорсько-викладацькі, наукові і педагогічні кадри, керівники вишів. Вони мають бути професіоналами своєї справи, відомими діячами науки й освіти, які покликані підготувати для суспільства

нове покоління фахівців для всіх сфер економіки, достойних громадян, патріотів.

Кадрове забезпечення вищих навчальних закладів є однією з головних проблем національної системи вищої освіти [9]. Від якості професорсько-викладацького складу вишів залежить якість підготовки фахівців, імідж університету та конкурентоспроможність на світовому ринку освітніх послуг, а отже, й міжнародне співробітництво та інтеграція в світовий освітній простір. Якісне кадрове забезпечення вищих навчальних закладів гарантує на виході з університету якісно підготовлених фахівців – майбутню еліту держави, а в сфері національної освіти міжнародну конкурентоспроможність і повну свободу для інтеграції у світовий освітній простір. Активна міжнародна співпраця вишів неможлива без постійного вдосконалення кадрового потенціалу вищих навчальних закладів. Потребна системної співпраці з закордонними вишами вимагає від керівників, всіх працівників вітчизняних ВНЗ, особливо від професорсько-викладацького складу, високих компетентнісних характеристик, професіоналізму, знання іноземних мов, готовності працювати в будь-якому університеті Європи, світу, здатності донести до студентів не лише знання свого фаху, бажання наукових пошуків, але й прищепити повагу до України.

Аналіз міжнародного співробітництва столичних вищих навчальних закладів України свідчить, що успішний розвиток ВНЗ залежить від якісного кадрового забезпечення. Столичні виші, які працюють над формуванням університетської еліти, змогли багато зробити у справі реформування і модернізації своїх вишів. У сучасних умовах вони продовжили кращі традиції міжнародного співробітництва своїх вишів, організували і динамічно розвивають міжнародні зв'язки з закордонними вищими школами та поступово інтегруються в європейський і світовий освітній простір. Від наявності якісного науково-педагогічного складу університету залежить